

Hoofdstuk 4

Kip en zijn gedrag

Het nu volgend verhaal probeert uit een te zetten hoe de kippen in de regel zich gedragen in een groep. Ik moet daarbij wel gelijk erbij opmerken dat dit verhaal nooit helemaal zal opgaan voor elke kip of kipgroepen. Immers, in de natuur zal afwijkend gedrag in de regel leiden tot eliminatie. Onze kippen staan vaak door de manier van fokken, vooral door de manier van het selecteren daarbij, en onze omgang met de kippen, vaak ver van de natuur af. Toch zal veel van het hieronder beschreven gedrag van kippen bij de hobby kippenhouder herkend kunnen worden. Zoals gezegd, het verhaal is zeker niet heilig in zijn correctheid en/of van toepassing voor elke kippengroep. Het is slechts een samenvatting van verschillende publicaties over het gedrag van kippen.

Wanneer we naar kippen kijken zien we een bepaalde manier van groepsgedrag. Wanneer een kip in het wild zou leven zouden ze kleine groepen vormen met een haan in de regel als leider. Kippen vormen deze groepen om de kans dat ze door een roofdier gepakt zullen worden te verkleinen. Het is dus niet zo dat ze echt roedelgedrag hebben zoals bij bijvoorbeeld wolven, waar eigenlijk constant een aftasting van elkaar is wie fysiek het sterkste is en dus door fysiek geweld verschuivingen van de wolvenrangorde in de roedel plaatsvinden. Wel is het zo dat een haan die bijvoorbeeld voedsel heeft gevonden de rest van zijn groep hennen zal roepen met ongeveer hetzelfde geluid als dat een kloek dat bij haar kuikens doet. Men kan het groepsgedrag van kippen ook wel vergelijken met na-apen. Dit dan in de zin van als een kip ergens aan het eten is dan zal een andere kip dat ook gaan doen op die plek. Niet omdat ze nu weet dat daar eten ligt, maar omdat ze een andere kip daar ziet pikken. Als men goed naar zijn eigen kippen kijkt zal men zien dat, als een kip ergens een lekker hapje ziet liggen en dit opeet, er snel een paar anderen bijkomen. Deze bijgekomen kippen gaan dan zonder dat er eigenlijk nog wat ligt toch nog op de grond pikken. Een haan heeft hennen nodig om zijn genen door te geven. Dit is dan ook de reden dat de haan soms de hennen roept op een wijze dat zo veel mogelijk met eten geassocieerd kan worden, om zodoende zijn groep bij hem te houden. Ook is hij meestal de enige die een waarschuwing geeft als er bijvoorbeeld een roofvogel overvliegt. De haan laat dan meestal een soort hard geschreeuw horen waardoor alle hennen bij hem komen. Wanneer een hen in het wild broeds zou worden, verwijder deze zich van de groep af en komt pas weer terug bij de groep als de kuikens er zijn. Wanneer de kuikens ouder worden dan worden de jonge haantjes door de haan verjaagd. Deze haantjes vormen kleine groepen vrijgezellen totdat ze een eigen groep hebben gevormd. Vroeger was er bij de echte wilde kippen een veel nauwer groepsgedrag maar met het uitsterven van deze wilde kippen is dit gedrag eigenlijk ook uitgestorven.

Zoals al hiervoor beschreven vertonen kippen geen roedelgedrag maar hebben wel een pikorde. De pikorde bij kippen houdt in dat de haan in principe de baas is van het hele stel en dat de hennen, zolang ze in de groep zijn, een bepaalde plek hebben. Wanneer er een lid van de groep opstapt, is het dus niet, zo zoals bij wolven het geval is, dat er gevechten ontstaan tussen lager geplaatste dieren omdat er een hogere rang beschikbaar is. Ook is het niet zo dat wanneer men de kippen voert, eerst de alfa haan en alfa hen altijd gaan eten en daarna pas de rest van de kippen. Dit ziet men dus wel bij de wolven. Eerst eten altijd de alfa wolvenleiders en dan pas de rest van de groep. Het is ook niet zo dat de haan juist degene voor trekt die het hoogst in rang staat onder de hennen, maar soms zelfs als scheidsrechter functioneert en het daarbij meestal opneemt voor de zwakkere hen. In leefgemeenschappen waar van alfa leiders

spraken is, zal dit dus niet voorkomen en zullen deze leiders altijd samenzweren. Eigenlijk kan men de pikorde zo zien als dat het recht van de sterkste kip en/of de kippen die het er het langst in de groep waren en dus daarmee het hoogst in rang staan. Verandering van fysieke gesteldheid van jonge opgroeiende kippen is voor deze sterker wordende kippen dus geen aanleiding om met fysiek geweld hoger in rang te komen of een greep naar de macht te doen. Een heersende pikorde binnen een groep wordt dus door de meeste leden als een feit aanvaard en verandering in fysieke verhoudingen hoeven geen aanleiding te vormen tot pogingen op te klimmen in de pikorde. Kippen weten onderling wel duidelijk welke kip sterker is als zichzelf en welke niet. Ze weten dit zelfs bijna blindelings te handhaven in een groep van honderd kippen. Zelfs in een dergelijke grote groep weet iedere kip van de andere kippen welke boven en welke onder haar in rang staat. Dit gaat zelfs zo ver dat kippen hun vaste overnachtingsplek hebben. Dus een ieder op zijn eigen plek op de zitstok. Men ziet ook heel vaak dat de kippen die het hoogst in rang staan ook op de hoogste plek slapen, dit omdat die plek het veiligst is in verband met roofdieren. Hoewel het lijkt dat de haan altijd de chef is binnen een groepje kippen is dat toch vaak niet zo. Als je de dieren een tijd observeert zul je vaak zien dat één van de hennen, meestal één van de oudere hennen, bepaalt waar ze naartoe gaan. De rest van de hennen volgt en de haan sjokt er dan achteraan.

Tussen de hennen onderling zijn ook wel kleine gevechten om de rangorde waarbij de veren in het rond vliegen. Toch moet je dat laten gaan zolang het niet echt uit de hand loopt, als ze het nu niet uitvechten doen ze het later toch wel.

Zijn er meerdere hanen in een groep, (dat kan alleen als de hanen samen of als kuiken in de groep zijn opgegroeid, zet dus nooit een nieuwe haan in een groep waar al een of meer hanen zijn!) dan is de rangorde binnen de hanen heel strak bepaald. Even van uitgaande dat de kippen een behoorlijke ruimte hebben om in te leven, dan zal de alfa haan de andere hanen alleen aan de buitenkant van de groep dulden en niet in de buurt van de hennen. De buitenkant van de groep is, met het oog op rovers, ook de gevaarlijkste plek, dus des te meer van de alfa haan om het zo te regelen.

Een afgedwaald hennetje wordt door de mindere hanen wel gedekt, maar zodra de alfa haan het ziet moet hij benen maken. Kleine schermutselingen tussen de hanen zijn normaal. Het gebeurt ook wel dat bepaalde hennen zich bij een "mindere" haan aansluiten en dat de groepen overdag gescheiden door bijvoorbeeld de tuin zwerven. Het nachthok kan dan vrijwel altijd nog steeds als gezamenlijke slaapplek gebruikt worden. Vaak zullen de mindere hanen pas in het hok mogen als de alfa haan al is ingedut, sommige slimmerds zorgen ervoor dat ze al vroeg in het hok zitten. Hanen kunnen dus gebroederlijk naast elkaar in het hok, maar overdag lopen ze dan met hun eigen hennen rond en zorgen de hanen ervoor dat ze elkaar niet tegenkomen. Zodra ze elkaar zien buigen ze af en lopen een andere richting uit. Ze hebben bij dergelijk gedrag dus duidelijk het terrein verdeeld in territoria. Het zal dan zelden gebeuren dat een groep op het terrein van een andere haan komt. Het bezoeken van de voerplaats gebeurt maar door een groep tegelijk. Hennen van verschillende groepen eten wel samen, maar als er al een haan bij de voerplaats is wachten de andere hanen tot hij weg is, dat geldt ook voor de alfa haan. Onder de mindere hanen bestaat ook weer een rangorde.

Dat de ene kip agressiever is als de andere, speelt ook een rol in de leefgemeenschap van de kippen. Sommige kippengroepen verergeren in dit gedrag. Wanneer men een vreemde kip tussen verschillende koppels zou stoppen zou men in principe twee uitkomsten kunnen zien. Of de kip wordt door een sterkere kip doodgepikt omdat ze niet overgeeft. Of de vreemde kip bijt totaal niet van zich af en overleeft door zich de eerste tijd op de achtergrond te houden. Door de gewinning voor de andere kippen kan de vreemde kip dan later een wat vrijer leven gaan leiden. Door het doorfokken komt het tegenwoordig steeds meer voor dat, wanneer er een nieuw koppel geïntroduceerd wordt in de groep, de kippen door zullen vechten totdat de

dood erop volgt. Dit gedrag ontwikkeld zich steeds sterker omdat het juist de kippen zijn die het sterkst zijn en het meeste pikken het in de regel overleven. Er komen dan dus steeds meer van deze gekarakteriseerde kippen bij elkaar. Gevolg is dat bijna geen van de vechtende partijen opgeeft. Wat ook een nare eigenschap is het feit dat kippen bloed als een prikkel zien om helemaal los te gaan in een gevecht. Vandaar dat in de industrie alle kippen de punt van de snavel afgebrand worden. Voorheen kreeg je eigenlijk genoemde nare eigenschappen alleen bij verkeerde huisvesting van de kippen. Maar door het doorfokken door de jaren heen is het nu ook genetisch versterkt. Daarom begint dergelijk gedrag steeds meer bij hobby kippen extra alertheid op te eisen. Wanneer men naar andere diersoorten kijkt waarbij er een duidelijke hiërarchie heerst en deze hiërarchie grotendeels verantwoordelijk is voor de overleving (één van de grote verschillen dus tussen pikorde en roedelgedrag), dan zal het hier niet zo snel gebeuren dat een bepaald gedrag verergerd of veranderd. Dit omdat de dieren die dat doen waarschijnlijk direct dood gaan. En wel simpelweg omdat ze buiten de roedel komen te staan en in hun eentje niet aan voedsel kunnen komen. Onze kippen leven echter in een beschermde omgeving. Hierdoor kan dit "gestoorde" gedrag zich steeds meer en meer mengen in de bloedlijnen. Daarbij heeft een kip dus geen groep nodig om te overleven. Nu is het ene kippenras wel agressiever dan het andere maar toch neemt "gestoord" in totaliteit wel toe. Het gehele verhaal nog even hypothetisch. Een wolf in de roedel wordt zeer agressief. Het gevolg hiervan kunnen twee dingen zijn. Of hij legt het af tegen de sterkere roedelijder of hij moordt alle soortgenoten uit. In allebei de gevallen zal hij niet overleven. Wanneer een kip dit gedrag zou vertonen en iedereen uit zou moorden, dan zal hij moeiteloos alleen overleven. Sterker nog, op den duur zouden deze gekarakteriseerde dieren de enige overlevenden zijn. Wat men als verschil tussen roedelgedrag en pikorde kan aanmerken is het volgende. Als er gestoord gedrag voorkomt in een roedel dit tot de dood leidt, maar in een pikorde tot succes leidt. Maar dan wel succes voor van het individu en niet voor het soort, omdat dit individu geen groep nodig heeft om te kunnen overleven.

Over kippen en intelligentie het volgende. Kippen zijn zeer intelligent ze zijn in staat oorzaak en gevolg in te schatten. Ze kunnen zelfs zich zelf beheersen in bepaalde situaties waarin dit nodig is. Dit gedrag is alleen nog maar bij mensen en andere hoge primaten waargenomen. Het is zelfs zo dat een hen al met haar kuikens communiceert terwijl deze nog in het ei zit. Dit doet ze doormiddel van zacht kakelen tegen haar kuiken die zelfs terug antwoordt met zacht piepen. Kippen kunnen met elkaar communiceren met meer dan 30 klanken (let wel ons praten zijn ook alleen maar klanken). Maar zoals bij alle diersoorten heb je intelligente en wat minder intelligente figuren onder kippen. Kippen beschikken ook ieder over een andere persoonlijkheid. Iedere kip is als ieder mens verschillend. Kan men nagaan hoeveel men eigenlijk als hobbyist met deze dieren kan doen. Ze herkennen hun eigenaar zeer zeker en doordat ze allemaal verschillend zijn reageert ieder dier weer anders op de eigenaar. In elk geval zijn het dieren die voor genoeg verassingen in gedrag kunnen zorgen. Ook alles wat een kip heeft geleerd in haar leven zal ze proberen door te geven aan haar kuikens. De wetenschap heeft nog maar net tot de ontdekking gekomen dat men de gehele wetenschap over vogelhersenen in het algemeen weer moet herzien.

Alle gedrag van de kip is terug te voeren op de basisinstincten zoals het krijgen van voedsel, de drift tot voortplanting, het verdedigen van nageslacht en zelfbehoud. Kippen kun je, afhankelijk van het temperament, met stukjes brood de gekste dingen leren. Sommige pikken dat heel vlot op en anderen leren het nooit. Ook bij kuikens die door de mens zijn grootgebracht zie je die verschillen. Sommigen hechten zich wel aan de verzorger (in beginsel altijd om het voedsel) maar anderen blijven schuw, ook al groeien ze op onder dezelfde omstandigheden. Alles valt en staat met de omstandigheden tijdens het opgroeien. Kippen die in een kleine ren met weinig afleiding en leermogelijkheden zijn opgegroeid worden buiten

loslopend nooit zo handig als de dieren die buiten zijn opgegroeid. Echte affectie hoef je van kippen niet te verwachten. Bij een kip draait de hele wereld om voedsel. Zoals hiervoor al vermeldt, kippen kunnen met elkaar communiceren met meer dan 30 klanken. Kippen signaleren gevaar heel goed en geven met verschillende geluiden door aan de groep of het gevaar uit de lucht of op de grond valt te verwachten! Overvliegende vogels worden aan de groep met een geluid doorgegeven met een geluid dat klinkt als een langgerekt WROUAAHH. Iedereen zoekt dan meteen een goed heenkomen in de bosjes. Komt het gevaar juist uit die bosjes dan klinkt een heel ander geluid. Deze geluiden zijn eenmalig en worden niet door de groep overgenomen. Let maar eens op de kippen dan zul je het merken! Een flink geschrokken kip maakt hoge, harde geluiden die meteen door de groep worden overgenomen. Het is voor de anderen dan blijkbaar onduidelijk waar het gevaar vandaan kwam en het op een brullen zetten is dan de beste verdediging. Een kip die een aanval van een roofvogel of ander dier overleeft heeft is vaak totaal in shock en zit verlamd in een bosje of onder een boom. Zo'n kip kun je het beste in het hok zetten en met rust laten. De vertrouwde omgeving moet het werk doen en de kip weer bij de positieven brengen. Het gebeurt vaak dat zo'n kip alsnog sterft door de stress.

Scharrelen is voor de kip overleven. Het kunnen scharrelen van kippen is vooral een geestelijke noodzaak, het zit ingebakken in de aard van de kip om voedsel te zoeken en dus de hele dag bezig te zijn, dit is iets dat dus niet afgeleerd kan worden. Scharrelen onder struiken of bladeren levert ook een grote variatie in voedsel op en dat is natuurlijk heel gezond. Kippen eten de hele dag door dus kleine beetjes, daar is hun lichaam op ingesteld. Voer wordt in de krop voorverteert en zakt dan af naar de relatief kleine maag om verder verwerkt te worden. Daarom is het fout om kippen in een ren slechts een keer per dag te voeren en er de rest van de dag helemaal niets voor ze beschikbaar is. Voer moet de gehele dag tot hun beschikking staan. Als ze niet de hele dag kunnen eten zullen ze zich bij het eenmalige voeren volproppen en dat kan leiden tot storingen in de spijsvertering. Dat betekent niet dat ze de hele dag een volle bak tot hun beschikking moeten hebben, 's ochtends een volle voerbak neerzetten en die niet meer bijvullen gedurende de dag werkt prima. Kippen die gewend waren aan een keer per dag voer krijgen zullen het snel afleren om zich vol te proppen. Kippen die in een kale ren worden gehouden en niet kunnen scharrelen vervallen dan ook vaak in ondeugden zoals verenpikken of agressief gedrag. Scharrelen moet en houdt een kip geestelijk gezond. De kip is, zoals de meeste dieren, een gewoontedier. Ook onze hobbykip verwacht 's ochtends de voer- en drinkbak op een vaste plaats. De scharrelrondjes door zijn woonruimte hebben vaak een vast patroon en de rangorde is dus prima vastgelegd.

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de tijdsbesteding van kippen. In de tabel hieronder staan de uitkomsten.

Tijdsbesteding van verschillende groepen kippen (in procenten).

Gedrag	Kuikens van verwilderde kippen in Schotland ¹⁰²	Erfkippen in Zuid-Amerika ¹¹⁴	Verwilderde kippen in Nederland ⁹³	Biologische kippen, koppel 1200 dieren ⁹³	Biologische kippen, koppel 2000 dieren ⁹³
Eten, drinken en grondkrabben	53	50	37	38	44
Lopen	3	8	31	28	21
Rusten	39	33	14	20	14
Ei leggen	0	9	.	1	4
Overig gedrag	5	0	18	13	17

Opmerking: dat gedragingen als stofbaden en veerverzorging niet als aparte categorie in deze tabel staan, zegt vooral dat ze relatief weinig gezien zijn, maar beslist niet dat ze onbelangrijk zouden zijn.

Uit de tabel kan worden afgeleid dat voedsel zoeken, lopen en rusten bij alle genoemde groepen kippen de belangrijkste gedragingen zijn. Het is echter moeilijk de resultaten van de verschillende onderzoekers met elkaar te vergelijken, omdat hun criteria voor het benoemen van de verschillende gedragingen niet altijd even duidelijk zijn. Ook zou er verschil kunnen bestaan tussen kuikens en volwassen dieren of tussen dieren in de tropen en gematigde streken. Het lijkt er wel op dat wilde en verwilderde kippen meer rusten

Kippen zijn vluchtdieren. Hoewel sommige hanen tegen de verzorger agressief zijn zullen ze de hennen bij aanvallen van buitenaf vrijwel nooit verdedigen. Ook al springt de haan tegen het gaas als bijvoorbeeld de hond langsloopt, als hij vrij in de tuin loopt zal hij doorgaans maken dat hij weggemt als diezelfde hond er aan komt. De haan weet heel goed dat hij achter zijn gaas veilig zit en best patserig tegen het gaas op kan springen. Alleen hennen met kuikens zullen hun kroost fel verdedigen. Als een dier van de groep wordt aangevallen is de rest van de groep er niet bij gebaat om het slachtoffer te helpen. Een nieuwe haan heb je als groep zó vervangen en een hennetje meer of minder maakt ook niet veel uit. (Het individu is minder belangrijk dan de groep). Verdedigt echter een hen haar kuikens dan kan zij het slachtoffer worden, maar haar kuikens hebben de kans om te overleven als ze al groot genoeg zijn of worden bemoederd door een andere hen uit de groep. Het individu is hier ook weer minder belangrijk dan de groep (in dit geval kuikens).

Kippen zien kleuren. Ze worden vooral aangetrokken door de kleur rood. Een hen die aan de leg is heeft een knalrode kam, de haan wordt door de rode kam aangetrokken om met haar te paren. Is de hen aan het broeden, is ze ziek, in de rui of niet aan de leg, dan is het kammetje niet rood en trekt zij minder de belangstelling van de haan. Het heeft immers weinig zin om te paren met een zieke, broedende of niet leggende kip. Er komt dan toch geen nageslacht en als ze ziek is, loopt de haan ook minder kans om ziek te worden als hij niet met haar paart. Andersom werkt het ook, als de haan geen rode kam heeft dan is er iets met hem aan de hand en zal de hen niet snel met hem willen paren. Die voorliefde voor rood kan er ook toe leiden

dat kippen een bloedende kip doodpikken. Hebben ze eenmaal bloed geproefd dan kunnen ze elkaar ook gaan pikken om aan bloed te komen. Dit gebeurt vooral bij kippen die zich vervelen doordat ze in een te kleine of saaie ren worden gehouden en omdat ze niet kunnen vluchten. Zoals hiervoor al beschreven kan door het doorfokken van de kip dit gedrag ook erg sterk genetisch verankerd gaan liggen.

Voor de hobby kiphouder is het niet onbelangrijk te onthouden uit bovenstaand verhaal dat een kip een groepsdier is. Eén kip alleen houden is doorgaans geen succes. Houd daarom kippen (al of niet met haan) in een groepje van minstens 5 kippen. In de handel zijn kippenhokken die geschikt zijn voor drie krielen, maar dat is eigenlijk voor hun natuurlijk gedrag te weinig. Als één van die kippen zich dan in een dergelijke kleine groep wat minder voelt dan is ze meteen de klos. Een groep van 5 is een voor kippen dus een wat normalere situatie en kan men dergelijke situatie mogelijk voorkomen.

Verder moet de hobby kiphouder het volgende onthouden van bovenstaand verhaal voor wat betreft het kippen toevoegen aan een bevolkt kippenhok. Heb je al een haan dan kun je NOOIT een nieuwe haan toevoegen! Ook als je nog helemaal geen kippen had kun je NIET twee hanen die niet samen zijn opgegroeid in één hok probleemloos laten samenwonen. Alleen als je eigen hennen kuikens hebben en er een of meer haantjes bijzitten zal dit (doorgaans) probleemloos gaan! De oude alfa haan zal ze wel eens op de nek zitten maar meestal gaat dit wel goed.

Wil je nieuwe hennen toevoegen, zorg dan dat het er ALTIJD twee of meer nieuwe hennen zijn. Voeg je slechts één hen toe aan een bestaande populatie dan loop je een grote kans dat zij wordt doodgepikt door de andere hennen. Het mooiste moment om ze toe te voegen is door ze 's avonds als je kippen al slapen stilletjes bij de andere kippen op stok te zetten. Probeer nieuwe kippen dan ook zo mogelijk aan het eind van de dag te halen. Zorg ervoor dat je de volgende ochtend tijd hebt om op de kippen te letten zodat je bij al te grote vechtpartijen kunt ingrijpen. Hoewel kippen niet bijster goed kunnen ruiken herkennen ze elkaar ook aan de geur. Het kan helpen om de “inburging” van nieuwe kippen in de groep te bevorderen door met een plantenspuit met 50% water en 50% gewone azijn alle kippen te besproeien. Niet kletsnat maken, maar flink met de plantenspuit benevelen. Vanzelfsprekend heeft in de plantenspuit nooit enig bestrijdingsmiddel gezeten!

Zet nooit nieuwe hennen met kuikens of een clubje kuikens, die dan minstens 4 maanden oud moeten zijn, in een bestaande groep want de kuikens zullen vrijwel zeker door de oude hennen worden dood gepikt! Beter is eerst een stuk gaas neer te zetten tegen het bestaande hok aan en laat dit zo minstens twee dagen zo staan met de nieuwe kippen overdag erin. De kippen die je al had laat je na deze paar dagen ook binnen het gaas rondlopen. Gaat alles voorspoedig dan kun je een opening maken tussen het gedeelte van het nieuw geplaatste gaas en het bestaande hok. Gaan de nieuwe dieren goed 's avonds op stok dan kun je er van uit gaan dat ze verder met de oude kippen mee kunnen lopen en kun je het stuk gaas weghalen.

Tot slot een eigenschap die niet iedereen weet van de postduif, maar niet toegedeeld zou hebben aan de kip. De kip heeft namelijk een intern kompas, dat gesitueerd lijkt in de ogen, waarmee ze zich kan oriënteren op het aardmagnetisch veld.